

הִלְכוֹת יוֹם טוֹב סִימָן תְּקוּב

יְכוּלִין לְהַשְׁתוֹתוֹ עַד לְמַחֵר שְׁלֹא יִסְרִיחַ. (ו) יִזְכֵּל זֶה בַּעֲשִׂיתָ (קָבַר) וְאָרוֹן (ו) וְתַכְרִיכֵינוּ, (ח) אָבֵל לְהַלְבִּישׁוֹ (ט) וְלַחֲמֵם לוֹ מִיַּם לְטַהְרוֹ (י) וְלַהוֹצִיאֵהוּ (יא) וְלִשְׂמוֹ בַּקֶּבֶר, (יב) מִתָּר עַל־יְדֵי יִשְׂרָאֵל: הגה וטוב לזהר לטהרו (יג) על־ידי קש על־גב עור או נטר ולא על־ידי סדינים, (יד) שלא יבוא לידי סחיטה (תתי"י סימן פב): ב ימת ביום־טוב ראשון, (טו) \* אסור להלינו עד יום־טוב שני (א) [ג] (טז) כדי שיתעסקו בו פוסקים ד ארחות חיים

שְׁעָרֵי תְּשׁוּבָה

קל, והרי זה סוף טהרתו ע"י ישראל, ולא יתללנו עליו אפלו מנהג, ע"ש. וכן בבית התשובות שפתיר להוליכו לבה"ק תוך י"ב מלין אפלו ביי"ט ראשון, וחוץ ל"ב מלין אסור. וכן בקצרות אחרון שם מה שכתבתי בזה: [ג] כדי. עין בעבודת־הרשני סימן

בְּאֵר הַלְכָה

קטן קוברין אותו ביום ראשון על־ידי עמקין ואפלו בלא אשפתיה, וכן מבאר שם בלשונו להקריא, עין בים של שלמה שם. והדינא בנדאי אין לחש לעקר דברי הים של שלמה בזה אפילו במקום מנוהג, דהא לזכירו צריך להמתין עד יום שני ולקברו על־ידי ישראל, וכמסקנת רב אשי דבשני אפלו לא אשפתיה, ואין הא קמא לן אדרבה דאסור להמתין עד יום שני כדי לקברו על־ידי ישראל, וכדמבאר בסעיף ב במחבר, וכן העתיקו כל האחרונים וקאמת בים של שלמה נשמט דין זה לגמרי, משום דאין לו מקום לפי שטחון, הרי מבאר דלדין אדרבה שבות שלש בו מעשה חמור, ולפלא על מגן־אברהם שהביא בזה. שוב ראיתי לבית־מאיר שהשיג על ים של שלמה בזה ונמא להא דסעיף ב, ואפשר בנתנו להא דהקשוני, עין שם שלשונו מקצת בזה, ובשלחן־ערוך הגר"י שהשמיט גם־כן להא דים של שלמה: \* אסור להלינו עד יום־טוב שני. עין משנה ברורה מה שכתבנו בשם האחרונים, דאם עדין לקברו על־ידי ישראל, והוא בתשובת מנחם עזריה סימן טו, והביאו גם באלה רבה, ומסיים על זה באלה רבה: ואם אין עממים, צריך עיון אם יש לקברו על־ידי ישראל, ולענינת דעמי נראה פשוט בזה, בדנדאי אין משהין אותו עד אחר יום־טוב וקוברין אותו על־ידי ישראל, דכי מה פשע המת שהששו אותו. אלא דגם עקר דינו דמנחם עזריה גם־כן אינו נראה, דהא לכמה רבנות קמא לן קבר וזקרא ביום־טוב ראשון, שאף רב אשי מודה לה, ואם־כן לדידהו מן

עוד יום א' לא ירצו האי' להוליכו שהוא יום חגג, ולהמתין עד יום ב' יסריח, וקברוהו ע"י א"י בביתו ולאחר שבת יוציאנהו, או יצוהו בארון ויחמרוהו בחמר ובקפת ע"י א"י כדי שלא יסריח, ריב"ש, ב"י: (א) כדי. או כדי שילוח

מִשְׁנֵה בְּרוּרָה

לְהַשְׁתוֹתוֹ וְכוּ'. עין באור הלכה: (ו) וְכָל זֶה בַּעֲשִׂיתָ קָבַר וְכוּ'. שהם מלאכות גמורות מדאורייתא ונהויא הדין דאסור לחתוף בעצמו בגד־פשתן<sup>(1)</sup>, בין מה שחותרין במדה מן התתיכה הגדולה, או מה שמחתכין לחתיכות קטנות כדי לתקנם אחר־כך יחד כדרך שעושים בכגד, דכל זה הוא בכלל מחמתף<sup>(2)</sup> [חכמת אדם]. וכתבו הפוסקים, (ה) דאפלו יש איזה חפירה בבית־הקברות שאפשר להניחו שם עד אחר יום־טוב, או אפלו קבר גמור רק שאיננו שלו ויצטרף לפנותו, מתר לחפור ביום־טוב על־ידי עממים, שאין זה כבוד למת לטלטל עצמותיו ולפנותו<sup>(3)</sup>: (ז) וְתַכְרִיכֵים, ומפל מקום אם (ו) אפטר לקח תכריכים מוכנים מאהר (ו) והם לפי ערך מדרגו, בנדאי אין עושין אפלו על־ידי עממין: (ח) אָבֵל לְהַלְבִּישׁוֹ. שאינו אלא טלטול בעלמא: (ט) וְלַחֲמֵם וְכוּ' (יכו'). דאין בכל זה אסור דאורייתא, (פ) דמתוך שהתרה הבצעה לצורך אכל־נפש התרה גמי שלא לצורך<sup>(4)</sup>, והוא הדין בהוצאה; ואפלו למאן דאמר וישלח לצורך כלל מדאורייתא אסור, בכגון זה דאיכא צורך קצת ומצוהו, דזילא בה מלתא דלחעסקי עכו"ם. וכתבנו בספרנו דאורייתא, גמא, שרי משום כבוד המת<sup>(5)</sup>: (י) וְלַהוֹצִיאֵהוּ.

פרוש, לקברו, (ט) אביל לטלטלו מן המשה לארץ, כמו שנהגין תוך לאחר מיתה, לא שרי רק על־ידי פכו ותינוק, וכמו שכתב, דטלטול זה אינו צורך קבורה: (יא) וּלְשׂוֹמוֹ בַּקֶּבֶר. אביל לכסותו אחר־כך בעפר (י) לא שרי לכלי עלמא רק על־ידי עממין, דמלוי גמא הוי כבונה<sup>(6)</sup>: (יב) מִתָּר עַל־יְדֵי יִשְׂרָאֵל. ומפל מקום ללוות (יא) חוץ לתחום אסור אף דתחומין גם־כן אינן אלא מדרבנן, כדלקמן בסעיף ו, וישם יתבאר. ודע, דאף שהמתכפר העתיק לטעיה זה בלא פלגתא, יש כמה ראשונים שחולקים בזה ואומרים דלא התיירו חכמים לישראל בזה בשום דבר, כיון דסוף־סוף צריכין אנו לעכו"ם לעקר עסק הקבורה, יעשה גם שארי דברים, (יג) וְכֵן הוּא דַעַת רַבְבִּי בְּתוֹשֵׁבָה, וכן נוטה גם־כן דעת הגר"א בבאורו; ומפל מקום מי שרוצה לנהוג בדעת השלחן־ערוך בנדאי אין למחות בידו, כי יש כמה פוסקים העומדים בשיטה זו: (יג) עַל־יְדֵי קֶשׁ וְכוּ'. כלומר, לטהרו על־גב עור<sup>(7)</sup>, או נטר ולא על־גבי בגדים, ובמה ירצו? בקש, והוא הדין בידו, אביל לא בסדינין: (יד) שְׁלֹא יָבֹא לְיַדֵּי סַחִיטָה. אף־על־גב (יג) דמשעת ששורה אותו במים יש בו משום פבוס, וכדלעיל בסימן שב, ולא הוי לה לנקט חשש דסחיטה שאחר־כך? יש לומר, דמסתמא רוצין המת בסדינים גמיים ולקנים, ולהרבה פוסקים לא אמרין בזה שריתו זהו פבוסו, וכדלעיל בסימן שב סעיף ט, אביל משום סחיטה יש פאן, (יז) ובקרט דלאחר הרחיצה מלקלף הסדין מוצת המת וכהאי גמא ויבוא לסחט אותו, והוא פבוס גמור: ב (טז) אָסוּר לְהַלְיֵנוּ. דמוטב (טז) שייקברוהו עכו"ם ביום ראשון, והוא שבות שאין בו מעשה, משיקברוהו ישראלים ויעברו אשבות בידים: (טז) כְּדֵי שִׁיתְעַסְקוּ בוֹ

שְׁעָרֵי הַצִּיּוּן

(ס) ה"א ש' במועד־קטן דף ח וכן הוסיפות שם מודים לזה בשיהא צורך לפנותו, וכן הסיים באלה רבה, ושלח בעלת־שבת שעשה פלגתא בזה: (1) אחרונים, ממשמעות תוספות מועד־קטן ח' עמוד ב: (2) דאי לאו הכי בנדאי שרי לעשות, וכמו שכתבו הפוסקים בהדיא בדביצה דף ו דמתיירין למיגו אלימא אף־על־גב דאפטר בלא מיגו, ואם אפטר לתמן המוכנים מכבר למעטי במלאכה עדיף, וכעין הדין דתמן במועד־קטן פרק קמא אין חופרין את הקברים אביל מתכבין, דמקפדש שם במקרא, שאם היה ארץ מקצרו: (3) ר"ש וטור ומאירי, עין שם שהארץ בפרטי דברים: (4) בית־יוסף בשם ל"ב: (5) ט"ז ומגן־אברהם סעיף־קטן א ואלה רבה, וכן מסיב במאירי לאסור, דלא פתח שרצה להתייר זהו במת. ועין בספר שלחן־שלמה שכתב דהוא הדין שאסור הכפוי שמכסין בקרשים משום סחיטה<sup>(1)</sup>, והוא הדין למת מה שפורין גאפער<sup>(2)</sup> אסור, דהוי קלאה דאורייתא [חכמת אדם]: (6) עלת־שבת סעיף־קטן ח' עין שם ברכ"ז ש' הביא הרבה פוסקים שאסורין, ומצאתי גם לרשב"ץ בתשובה סימן יט חלק ג שהחזיק בתוך לאסור, ומבאר שם שגם הריב"ש היה מהאוסרין אלא שלא שמעו לו, ועין בשערי־תשובה מה שהביא מרדכי<sup>(3)</sup>: (7) מגן־אברהם [וכפי שבאר דבריו במחצית־השקל] לישב קשית העלת־שבת: (7) כתבנו זה לישב מה שגמגם במחצית־השקל, עין שם: (8) מאירי בטעם המחמירין שחולקין על הרב"ד, עין שם, וכן פתב בשיטה מקבצת משום דהוא כמבין מלאכתו במועד, וכן הוא בתשובת מנחם עזריה סימן טו, וכן הוא דעת רב הפוסקים, משום זה דמר וזקרא לא קאי אלא איים־טוב שני ומשום דהוא שבות שלש בו מעשה, ואף דאין קמא לן קרב אשי, הינו במת בו־חיים אביל לא להשחתו על יום זה, וכן הוא בתמים־דעים סימן קכ, עין שם. ועין בעלת־שבת שהקשה על המחבר, דהא לכבוד המת מסר להליו, וכמבאר בירושלמי דעה סימן שנו, ובנדאי כבוד גדול הוא למת שיתעסקו בו ישראל, וישאר בקשיא ובאלה רבה סעיף־קטן יג בסב דזה לא מקרי כבודו של מת, והביא ראיה מפרדכי, עין שם]. וקאמת קשיתו הוא רק לפי לשון הארחות־חיים שמשנו העתיק בית־יוסף דינו, דמשמע קצת שם דמשום אסור לינת המת קאמי עליה, וכן נראה שפירש הגר"א בבאוריו, נאן לפי מה שמבאר במאירי טעם המחמירין דמשום להא דבשרת אסורי לה, אין פאן קשיא. ובקטר מוד וקציעה מצאתי שפרש גם־כן משום אסור לינה, והדידה גם המחבר מודה היכי דאיכא כבוד למת דמלינים, ועין באור הלכה שהעתיקתי דבריו, וכן מצאתי לשיירי־בנות־הגדולה שכתב גם הוא דאם מלינו לכבודו שרי, והיכי כן מלשון המחבר בירושלמי דעה סימן שמו, עין שם, וצריך עיון:

# הַלְבוּת יוֹם טוֹב סִימָן תַּקְבוּ

## ביאורים ומוספים

### [משנב ס"ק טז]

כְּדִי שְׂתַעֲסֹק בּוֹ יִשְׂרָאֵל<sup>15</sup>. אוֹ כְּדִי שְׂתִלְוֶה אוֹתוֹ אֶשְׁתּוֹ<sup>16</sup> וּבְנָיו.

15 ומי שעובר על דין זה, וממאן לקבור את מתו ביום טוב ראשון משום שרוצה שיתעסק בו ישראל, כתב השעה"צ לקמן (סי' תקמח ס"ק יב) שאין חלים עליו דיני אנינות, שהרי למעשה אינו צריך להכין צרכי קבורה.

16 וכשנשים מלוות את המת, כתב השו"ע (יו"ד סי' שנט ס"א) שהמנהג הוא שמלוות הן לאחר המיטה ולא לפניה. והוסיף (שם ס"ב), שמי"מ יש למנוע מהן מלצאת אחר המיטה לבית הקברות, ובטעם הדבר כתב השו"ע שם (ס"ק ב), שאם עושות כן, הרי הן גורמות בכך רעה לעולם [וראה בית לחם יהודה שם].

### [בה"ל ד"ה אסור]

והוא הדין קצב נאם, פִּינְן דִּסְתַּדְּקָה הָרִי זֶה מִגְּנָה<sup>17</sup>.

17 כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שנו ס"ב), שאף על פי שבשאר המתים, הממחר להוציא את מיטתם לקבורה הרי זה משובח, מ"מ באביו ואמו, הממחר להוציא את מיטתם הרי הוא מגונה. ובטעם הדבר כתב השו"ע שם (ס"ק א), שעל אביו ואמו חייב להספיד ולקונן הרבה.

### [משנב ס"ק כא]

מִשּׁוֹם דְּיוֹם-טוֹב שְׁנֵי לְגַבֵּי מַתְּ כְּהֵל הוּא<sup>18</sup>.

18 וכן כשנמצא בן ארץ ישראל בחוץ לארץ ביום טוב שני, דעת הגרש"ז אויערבך (יום טוב שני כהלכתו פי"ג הע' כד) שכן חוץ לארץ אינו צריך להימנע מלקבור את המת ולבקש מבן ארץ ישראל לעשות זאת, כיון שלגבי מת נחשב יום טוב שני כיום חול, ואיסורי יום טוב הותרו לגביו לגמרי.

ובן חוץ לארץ שנמצא בארץ ישראל ביום טוב שני, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' עז) שמסתבר שאינו צריך להימנע מנשיאת מיטת הנפטר, ויתכן שאף מותר לו לעשות מלאכות גמורות, אף על פי שניתן לעשותן על ידי מלאים מבני ארץ ישראל שעבורם אין יום זה יום טוב כלל.

### [משנב ס"ק כב]

אֵין לְחַלֵּל יוֹם-טוֹב בְּשִׁבְלִי זֶה<sup>19</sup> וכו', קוֹבְרִין אוֹתוֹ כְּיוֹם-טוֹב כְּעִיר<sup>20</sup>.

19 ולשלוח מת בן חוץ לארץ ביום טוב שני במטוס לארץ ישראל כדי לקבורו בארץ ישראל [אף שיש לו בית הקברות בעיר], ועל ידי כך ימעטו בחילול יום טוב, כיון שאת מעשה הקבורה יעשו בני ארץ ישראל, דעת הגר"ש וואזנר (נעטי גבריאל יום טוב ח"א פנ"א הע' לו) שאסור הדבר, מפני שהוא זילזול ביום טוב שני, וכן דעת הגר"מ פיינשטיין (נעטי גבריאל שם) שאסור.

20 ולאחר יום טוב, כתב הערוך השלחן (ס"ב) שמפנים את המת מהקבר שנקבר בו כדי לקבורו בקברות אבותיו, וכפי שמבואר בשו"ע (יו"ד סי' שסג ס"א) שמותר לפנות מת מקברו כדי לקבורו בקברי אבותיו.

### [משנב ס"ק כד]

כְּהֵל שְׂרִיבָה וּבְנָיו<sup>21</sup>.

21 ולכן לבקש שיכתבו תעודת פטירה עבור המת ביום טוב שני, דעת הגרש"ז אויערבך (ששי"כ פס"ד הע' קמד) שמוותר.

ובטעם הדבר שעבור המת התירו חכמים את כל איסורי יום טוב שני כיום חול, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ג סי' עז) שאין זה משום שאסור להלין את המת, אלא משום שהמת מתובה על ידי השחייתו בלא קבורה בכך שיבוא לידי סירחון. ומטעם זה כתב, שבמנינו שמניחים את המת בחדר קירור ואין חשש סירחון, אין לקבור אותו ביום טוב שני, גם אם משום כך יצטרכו להשהותו שלשה ימים. מאידך, בשו"ת אור לציון (ח"ג פכ"ג תשובה יג) כתב, שאף בזמנינו מותר לקבור ביום טוב שני, כיון שמבואר בגמרא (סנהדרין מו, ב ומו, ב) שהקבורה מועילה למת לכפרת עוונותיו, ומשום כך מצטערת הנשמה מאד כשהקבורה מתעכבת, ולפיכך יש למהר לקבורו ביום טוב שני.

אכן הוסיף בשו"ת אגרות משה (שם), שבפרט יש להימנע מלקבורו ביום טוב שני משום שיש מקומות שמצויים בהם אנשים הטועים לחשוב שמוותר להודיע על הליהי בטלפון לקרובים ידידים, וכן יש שנוסעים במכונית לצורך הליהי. וכעין זה, דעת הגרש"ז אויערבך (יום טוב שני כהלכתו פ"א הע' קסח) שבמקומות שעל ידי הקבורה ביום טוב שני יבואו לכלל חילול זילזול ביום טוב שני, טוב להימנע מלקבורו עד לאחר יום טוב. וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי' סג), שבמקומות אלו אין לקבורו ביום טוב ראשון ושני, אלא יניחוהו בחדר קירור עד אחר יום טוב.

ולענין עריכת הספד למת ביום טוב שני, כתב בשו"ת אגרות משה (שם סי' עז) שנראה שאין דינו כחול לגבי זה, ולפיכך אין מספידים בו תלמיד חכם בפניו [ראה לקמן (סי' תקמו ס"ק כו) ובשעה"צ שם (ס"ק יז)], ולכן אין לבן חוץ לארץ הנמצא בארץ ישראל להשתתף ביום טוב שני בהספד למת. אכן, במקום שהורה חכם שמוותר לומר שבחו של מת בלא לעורר נהי וקניה, דעת הגרש"ז אויערבך (יום טוב שני כהלכתו פי"ג הע' ב) שרשאי בן חוץ לארץ לשמוע את הדברים.

ולענין עשיית 'שורה' לאבלים בצאתם מבית הקברות ביום טוב שני של ראש השנה, כתב הגרש"ז אויערבך (שם, תשובות מגדולי הפוסקים סי' ו אות ה) שאף על פי שניחום האבלים בשורה הוא בראי חסד עם המת, מ"מ אין זה נחשב כצורך או כבוד המת, כיון שמנחמים כל השבעה, ולכן אין לעשות כן. ואף בשאר ימים טובים, כשעומדים בני ארץ ישראל בשורה ביום טוב שני בארץ ישראל, כתב (שם) שאין לאבל בן חוץ לארץ לעבור בשורה, מפני שיראה הדבר כזילזול ביום טוב שני, אם בעודו לבוש במנעליו [מחמת האיסור להראות אבלות ביום טוב שני] יעבור בשורה כמנהג האבלים. מאידך, בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' נג) כתב, שמותר לאבל בן חוץ לארץ לעבור בשורה ביום טוב שני, ואין לבטל את המנהג, כיון שדיני ניחום אבלים נהוגים ביום זה. וכשעובר בשורה, דעתו (יום טוב שני כהלכתו תשובות מגדולי הפוסקים סי' י אות ב), שיעבור כשמנעלים לרגליו.



# הלכות יום טוב סימן תקכו

## קמו באור הגולה

ה ה"ו ספר קמא  
דביצה ושבן סבב  
הרבי"ו ספר מורה  
האר"י והרבי"ט  
הש"ס ו' מימא  
דרכא ביצה ה' שם  
באור ארבע אש  
ח היר"ש ותר"ו אש  
ט הנש"א חתומה  
י ורקע בקיטין שח

ישאל: ג ב"בשבת ובימים-הכפורים לא יתעסקו בו כלל אפלו על-ידי עממין, (יז) אפלו להוציאו על ידיהם ולהניחו בכוף (פרוש, בחפירה) העשויה מאתמול: ד \*ביום-טוב שני יתעסקו בו ישאל, אפלו ביום שני של ראש-השנה, ואפלו לא אשתי, (יח) אפלו לחתף לו הדס מהמקבר (יט) ולעשות לו (ז) תכריכין (כ) וארון (כא) "ולחצב לו (ס) קבר ולחמם לו מים לטהרו ולגזו לו שערו: (כב) וינאם אין באותה העיר מקום קברות לישראל, מוליכין אותו לעיר אחרת שיש בה שכונת קברות אפלו חוץ לתחום, (כג) ומשפירין לו ספינה להוליכו ממקום למקום, דיום-טוב שני לגבי מת (י) (כד) כהל שויה רבנן.

### באר היטב

ע"ש. וענן כנה"ג. וכתב א"י: ראיתי פסקי חב"ד קדישא פה פראג, כשנפטר הגאון מוה"ר אפרים ז"ל יבאו תלמידיו מרנן ורננן ורצו לטהרו, דח"ח ראיין יותר לטהרו תלמידיו ולהתעסק בו, ושלחו להגאון מוה"ר ישעיה ז"ל ר"מ ופסק מאחר שתלמידים מתעסקים כל השנה ומבשלים עסקיהם יתעסקו גם-כן עם הצדיק, רק אם ירצו התקנים מרצונם הטוב לומר לאיזה אנשים תשבוים בשביל כבוד הצדיק הנושן בקנים: (י) כהל. כתב ח"י חיד דיו"ט שני של ימים הראשונים היו בחו"ה, והתוספות פתבו דאין לחלק בכה"ג.

### באר הלכה

הדן צריך להשקות אותו עד יום-טוב שני, תהי דאנן לא נקטינן כהנה פוסקים וארדבה יותר טוב לקברו ביאמו, מפל מקום לא מצינו דאם השהה אותו דלקטסה למת שלא לקברו ולעשה ישראל במקום דלכמה פוסקים היה צריך לעשותו כן לכתחלה; וזהו, דגם עקר דינו דמתבר אינו מסבס, והראב"ד הלא עשה הלכה למעשה להשהות לתלמיד-חכם ליום-טוב שני כדי שיקבר על-ידי ישראל, אלא שהתרחות-חיים כתב שחלקו עלי, עין שם בבית-יוסף, אמנם במאירי הביא גם-כן להא דראב"ד ולהני דחלקו עליו, והוא הסכים להראב"ד וכן פסק בשיטה מקפצת ואלא בדשיטה מקפצת מכאן דווקא באדם כשר והכבד שיש לו ביון לקברו על-ידי נכרים, והמאירי אף שביא להא דראב"ד דמדי בתלמיד-חכם, אמנם מסיים דקרו וזה לשונו: ומדקאמר כהל שויה רבנן, לא אפשר בה ולא מידי לשום ענין של מת, עד כאן לשונו, משמע דבכל מקום מותר להשתות. ואם-כן, אף שאין להקל להתחלה אפלו בתלמיד-חכם נגד סתימת המחבר, אבל לקנסו מאן לן, מה גם דהנכס הוא לשון ששן דלקטסה דלא פשע מידי. וענן בשו"ת ציון מה שהבאנו בשם העל"ת שבת והג"ר דנראה מדבריהם דפרשו דמשום אסור הלנת המת נגדו בה, והידידה בודאי דלא שיק כלל לקנסו ולבואו עוד יותר, שלא לקברו כלל או לקברו דוקא על-ידי נכרי, וכן מצאנו להרב יעב"ץ סבבבתם, וחלק גם בעקר דינו דמתבר וזה לשונו: נראה דמדי במת דאסור להקלו, לאפוקי מת שמלינו לכבודו להטיל לו ארון ותכריכין דהיא שרי דאפלו בחל מצוה להלילו, והוא הדין כאב נאם, כיון דהמחנה בני זה מגנה"י, אם-כן מוסתא זהו כבודו אפלו בחל, כל-שכן ביום-טוב דיאבא סבא בלא הכי, דאי לא אשתי, שצריך להשהותו לקבר אותו בשני על-ידי ישראל ולא בראשון על-ידי עכ"ם, ואף שיש סבא נגד זה, דכבוד יום-טוב הוא למרה להוציאו, מפל מקום מאן לימא לן דחתי הא מקמי הא, כל-שכן אם האבלים רוצים בקן, שיש כבוד לחיים ונפתחים, נראה דבכה"א גתא סבבת ראב"ד צדיפא, עד כאן לשונו. היוצא מפל הדברים האלה, דאף שקשה לחלק על המחבר סבבת עלת-שבת, גם לא לחלק בו סבבת המור וקציעה, שפסי הנראה לא עמדו רק אשעמא דאסור הלנת המת ולא עמדו אשעמא שהבאנו באסור שהיה, מפל מקום בעבר והשהה נראה דאין לקנסו כלל, שאף שטעמא דידן, אם הוא פשע, מת מה פשע; ולמאירי ושיטה מקפצת ואף שהם חתמו לטעמא דשבת שיש בו מעשה, ולמסקנא דיום-טוב שני בחל וכו', מותר להתחלה במקום שכבודו יותר בישראלים, אם-כן על-פל-פנים בדיעבד יש לסמך ולקברו על-ידי ישראל, ובפרט אם הוא תלמיד-חכם דיולא מלקא לקברו על-ידי עממין, כן נראה לעניית דעתו, וכל זה הוא לפי סבת המחבר, דלמ"א בלא הכי קוברין על-ידי עממין אף ביום-טוב שני: \* 'ביום טוב שני' וכו' וכו' לחתום לו מים'. אגב שטפא נקט על האבלות.

אחוז אשתו ובניו, עין ת' עבה"ג סימן עז: (ז) תכריכין. ואם יכול למצא תכריכין מוכנים אין לעשות חדשים. אם התכריכים מטנפים מותר לכבסם. ואם אין לו נסרים, מנסרים נסרים לארון: (ס) קבר. ודוקא בני התבונה, אבל אחרים שאין דרכם לחפר אסור, וכ"ש שלא ישליכו אנשים אחרים צפר לסתם הקבר או לטלטל גלי התפירה, אם לא שהוא סמוך לחשכה ערב-שבת דאז המטיע משבח. ומתבשר"ם ח"א"ח סימן טו כתב דמותר לכל אדם לכוות בכסוי קבר, והסכים עמו המ"א, ע"ש, אבל המשפטי-שמואל סימן יג חולק ע"ז.

### משנה ברורה

ישאל<sup>15</sup>. או קדי (טו) שילוחו אותו אשת"ט<sup>16</sup> ובניו חוץ לתחום, ומשמע (יז) דאפלו בתלמיד-חכם שכבודו ביותר להקבר על-ידי ישראלים, גם-כן לא משהינן לה. ויש מן האחרונים (יח) שכתבו, דאם השהו אותו ליום שני לא יקבר על-ידי ישראל אלא על-ידי עכ"ם, וענן בבאור הלכה שפקפקו בזה: ג (יז) אפלו להוציאו ולהניחו בכוף. אף-על-גב (ט) דאינו אלא שטלטל על-ידי נכרי, לא ירצו להתייר משום כבוד המת, דאדרבא, כבוד המת הוא שלא יתחלל שבת ויום-הכפורים דתמירי על-ידו. וכל פרטי דין זה מבאר לעיל בסימן שיא, עין שם: ד (יח) אפלו לחתף לו הדס. במקומות שנוהגין (כ) להניח הדס על מטת המת, ואף-על-פי שאין זה מעקר צרכי הקבורה אלא בשביל כבוד: (יט) ולעשות לו תכריכין. לחתף ולהפר, (כא) ואף-על-פי שאפשר לכהן את המת בסויו שלא בתפירה, ומכל מקום אם יכול למצא תכריכים מוכנים כמתו אין לעשות חדשים, וכמו שכתבנו לעיל בסעיף א, ואם מטנפים הם מותר לכבסם: (כ) וארון. אם אין לו נסרים מוכנים, מותר לנסר ביום-טוב. וענן בסימן תקמו: (כא) לחצב לו קבר. יש שכתבו, דמכל מקום כל מה שאפשר למעט לחפרו ממעטין, ועל-כן פתבו דמקום שיש בו חבונה שרגילין לחפר ולהפר ולעסק, אין רשאים אחרים וזהו בני התקרה לעסק בקבורת המת, אם לא שהוא ערב-שבת סמוך לחשכה, דאז כל הנרוי לטיעו שלא יבואו לידי חלול שבת הרי זה משבח. וכתב אחרונים (כב) מלקין בזה, משום דיום-טוב שני לגבי מת כהל הוא<sup>18</sup>: (כב) וינאם אין באותו עיר וכו'. אבל אם (כג) יש בית-הקברות אלא שהוא צנה לפני מותו להוליכו לקברות אבותיו, אין לחלל יום-טוב בשביל זה<sup>19</sup>, ומאחר שעל-פל-פנים מצוה לקום דברי המת, מלינים אותו עד אחר יום-טוב ואחר-כך יוליכוהו למקום אבותיו; ואם יש לחש שפסידת, קוברין אותו ביום-טוב בעיר<sup>20</sup>: (כג) ומשפירין לו ספינה וכו'. או עגלה להוליכו עד מקום הקבורה, (כד) ומותר גם להוליכו על קומת ישראל. ודוקא האנשים התקנים מתירים לקנס לספינה, אבל אנשים אחרים כדי ללוחות אסורים, ויבאר עוד לקמן בסעיף ז: (כד) כהל שויה רבנן<sup>21</sup>. ומכל מקום אינו כהל ממש, ע"ה וכל דבר שאסור בהלכה מועד אסור ביום-טוב

### שער הציון

(טו) כן כתבו האחרונים: (יז) דמקור האי דינא הוא מארחות-חיים, שנראב"ד המיר בזה ותכריכו חלקו עליו, ועבדא דהראב"ד היה בתלמיד-חכם כמבאר במאירי להדיא. וענן בבאור הלכה מה שהבאנו ממור וקציעה בזה: (יח) בעל מנחם עזריה, והעתיקו באלה נכה: (יט) פוסקים: (כ) פוסקים: (כא) פוסקים: (כב) עלת-שבת ומגן-אברהם ותר"ו. והאלהי רבה כתב יטוב להחמיר: (כג) גם של שלמה ומנחם עזריה: (כד) חקמת-אדם: (כה) ואפלו ביום-טוב אחרון של החיים דמן התורה הוא חל גמור, גם-כן לא קלא מחל-המועד, כן הוא מסקנת רב הראשונים, עין מועד-קטן ח' בהוספות שם ובר"א יש ובמפרשים הראשונים בשבת ק"א ובמאירי ביצה, וענן במחצית-השקל ובהג"ר. ובתשב"ץ חלק א סימן כן רצה לתדש ביום-טוב לא שיקא כלל האי גזרה דמועד-קטן ודוקא בחל-המועד גזרו כן, עין שם טעמו, אבל הוא דעת יחידא ושם אסור מהפוסקים על קמב כן:

# הלכות יום טוב סימן תקכו

**ואפלו אפשר בעממין יתעסקו בו ישראל.** הגה אכל באשקנו ובמדינות אלו אין נוהגין פן, (כה) אלא כל היכא דאפשר בעממין עושין הקבר והארון ותכריזין על יד יי (י) עממין, ושאר הדברים עושים (ט) ישראלים (כו) כמו ביום טוב ראשון, אכל אם לא אפשר בעממין מתר לעשות הכל על ידי ישראלים (מדרכי הל' אבל ומהי' סימן פב). (כז) בחול מן הקפה שבוניו על הקבר, שאין בוניו אותה ביום טוב. הגה (כה) אכל מתר לכפותו (ט) בעפר כדרכו בחול (כ"ה), ודלא פליש מתמירין, פן נראה לי. **לבמה דברים אמורים, לפשוטים לקברו בויכ"ט, בעפר (כט) \*אכל אם אין רוצים לקברו בויכ"ט, אין עושים לו שום דבר אסור מלאכה אפלו על ידי אינו יהודי, (ל) אכל (י) טלטול מתר.** (ודין קריאת שמע ותפלה אם מת לו מת ביום טוב ראשון או בשני, עין לעיל סימן עא סעיף ב ולקמן סימן תקמח בסעיף ה): **ה (לא) החופר קבר למת ביום טוב שני (לב) מתר לו לטל**

כ טור להראש  
בפרק קמא דמועד  
קטן מ רבנן יתע

## שערי תשובה

עו בענין שקברו חכם אחר ביום טוב שני, ולא הלינו אותו עד א"ח כדי שילוו אותו אשתו ובניו ותכריזו ותמירין, ויגה עשו, כי פלגה יש חששות הרבה עפ"י נספר נפשי נגלה, וכמו שאסור ביי"ט ראשון להמתין עד יום טוב שני כדי שיתעסקו בו ישראלים כמבאר בשי"ט, ואף שהפסוק נתקשר עם חובה שול לא נתקשר ע"ד זה שגם התקשרותם במקום אסור ליה, וה"ג קח מהרי"מ מולבין סימן לד (ובאיתו לעיל בסימן כה מה' תפלין, ע"ש. ועין בספר דברי רב משלים בלקוטים על הגאון ח"צ ודף ט ע"ג) להמיר בתפירת קבר בכסוי אף שאין מותרים לזה, והביא ראה מקצירת העמר בג' קלות כ"ו וכ"ש קוה להרחות כבודו כדאימא בסוטה: כבודו במקריביו כ"ו, וכן עשויה מעשה אבתי ממשבי הקהלה שנקבר

## באר הלקה

ובאמת לחסם מתר להתחבר על ידי ישראל אף ביום טוב ראשון, ובדלעיל בסעיף א, וקבר העיר בחדושי דבי עקבא אינו קוה: \* **אכל אם אינם רוצים לקברו בויכ"ט, עין משנה ברורה,** והינו להביא לו ארון ותכריזים וכיוצא בזה, אכל לא להלינו כדי שיקבר למחר על ידי ישראלים (30), דאין זה פשוט למת (31) [א"ר]. ומכל מקום אם הוא פלמדי' חכם יש לעין קוה, ואינו זומה להני דפסק המתבר בסעיף ב דאסור, דשם נשעס כמו שפמבני במשנה ברורה ובשער הצינן, מה שאין פן קוה:

## באר היטב

ונתב רש"ל פ"ק דביצה: אם ענה להוליכו לקבר אביתו אין שומעין לו, אף אם אינו מסריח ממתינו לו עד למחר ומולכין אותו, ואם מסריח קורבים אותו היום במקומו ואין מולכין אותו ביי"ט פלל: (י) עממין, ואם צריך להמתין הרבה שעות ומתוך כך יבוא המת לידי כביון או פיגא בו, יתעסקו עמו ישראל: (ט) ישראלים. ומתר לטהרו בסדיו ביי"ט שני כיון דאינו אלא גונה שמא יחט, רק שיתורו שלא יעשו סחיטה בדינים, יש"ש, מ"א: (ט) בעפר. זהו ביי"ט שני, אכל בראשון אסור ע"י ישראל, ט"ו, ונסי"מ ה מש"ש: (י) טלטול. אכל אסור להוציא

## משנה ברורה

שני במפל' שפן, גזון לחצב אכנים לקבר וכן לקצץ עצים מיער כדי לעשות מהם ארון דאסור בחול' המועד, וכמבאר בסימן תקמ"ב, והוא הדין הקא, וגם מבאר שם דלגסר עצים לקרשים לעשות מהן ארון (כו) ולקצץ הדסים לתפור תכריזין וקחאי גונא אינו מתר רק בתצרו של מת וקחאי גונא, כדי שיצאו הכל שבשכילי מת הוא עושה; ובאדם מפרסם שמת מתר לעשות אפלו בשוק, שהכל

יודעים שבשכילו הוא. ומבאר שם עוד, בדמקומות שאין יהודים הרבה דרים בעיר, אפלו באדם דעלמא מתר לעשות כל המלאכות שלא במקומו של מת (32), דכיון שיש ישראלים (ס) מועטים, כשמת אחד הכל יודעים, ואם מתר ליהף חוץ לתחום להביא משם מת לקברו או להביא תכריזין וארון למת, יתבאר לקמן בסעיף ח: **(כה) אלא כל היכא דאפשר בעממין.** [ודקא (כח) שיש עממין לפנינו, אכל אם צריך להמתין הרבה שעות עד שיבואו עפ"ם ומתוך כך יבוא המת לידי כביון, לנפוח וכיוצא בזה, אין צריך להמתין ויתעסקו בו ישראלים: (כו) כמו ביום טוב ראשון. ומכל מקום קתבו האחרונים, (כט) דמתר לטהרו בסדיו בנרדכו ולא גזרינן שמא יבוא לחסיתיה, רק שיתורו שלא יעשה סחיטה בדינים. ונראה לי שדקדקו שיהיו הסדנים נקיים, דאי לא, שריתו הוא כבוטו, ובדלעיל בסעיף קטן יד. ומתר ללוותו חוץ לתחום, ובדלקמן בסעיף ו, אף על גב דביום טוב ראשון אסור, דמכל מקום לא הוי מלאכה: (כז) חוץ מן הקפה וכ"ו. הינו, שהיה דרם (ל) לבנות בגין, וזהו אסור, (לג) כיון שקבר נקבר למה לנו לחלל יום טוב: **(כח) אכל מתר לכפותו בעפר.** הינו, אפלו (לד) כמו שנוהגין לצבר עפר על הקבר עד שנעשה כמו תל' (35), דגמר קבורה הוא (36). ומשמע מסתימת רמ"א, דאפלו למנהגנו (לז) דמתמירין במלאכות גמורות לעשות על ידי עפ"ם, מכל מקום קוה לא נהגו להחמיר: **(כט) אכל אם אינם רוצים.** גזון (לח) שמלינים אותו לכבודו (37), והוא הדין אם היה (לה) סופר לערב ואין שהות לקברו (38). [ועין לקמן בסעיף ח, דלפעמים מתר להתחיל לעסק לצורך המת ביום טוב כדי למהר קבורתו בחל, ושם יתבאר: (ל) אכל טלטול מתר. אפלו על ידי ישראל, ואין בכלל זה (לו) הוצאה, ואפלו בכרמית אסור [אחרונים]. ומסקנת (לו) רב האחרונים, דאפלו טלטול אינו מתר לצורך החיים, גזון לפנותו מן הבית כדי שהחיים ינקטו לבי' (39), ומפני עגמת נפש, אלא אם כן שהוא צורך המת כמו מתקנה לצל הקבר ואלהי מלאכה: (כז) חוץ מן הקפה שאינו מתר רק על ידי כפר ותינוק, ועל ידי עפ"ם המבאר לעיל סימן שי"א: **ה (לא) החופר קבר.** והוא הדין הנותן (לט) בד לתכריזים וכדומה: **(לב) מתר לו לטל שוקר.** (40), ובלבד (מ) שלא יזכרו סכום המקח, וכל שפן שלא לקח מעות, אלא אחר יום טוב יבואו להשפוז. וגם קוה איכא מאן דאמר דאסור, דאין לקח שכר שבת, אלא דיש שמתיר (מא) במקום מצוה, וכדמבאר לעיל בסימן שו סעיף ה (33). מיהו, אם אין החופר רוצה לחפר אלא אם כן יקצצו עמו דמים או יתנו לו כסף מזמן ביום טוב, אף על גב שצברה הוא כבדו, מכל מקום

## שער הצינן

(כו) קציצת הדסים לא אנשי מלתא קציצת ארוים, ולהני שרי בחצר של מת, וכמו שכתב במגן אברהם בסימן תקמ"ב סעיף קטן ז: (כז) הא בעיר דורים בה הרבה יהודים אסור, ולא מתיב כמה שנתפרסם הדבר במקרה. נספת הגדולה, והעתיקה והאחרונים: (כח) עלת שבת ואלה רבה: (כט) רש"ל וסגן אברהם וש"א: (ל) בית יחפר ופול שבת וש"א: (לא) הגב"א. ומכל מקום משמע מהאחרונים דעל ידי עפ"ם מתר אפלו ביום טוב ראשון, וצריך לומר דמכל מקום הוא לכבוד המת: (לב) אחרונים. ועין דרישה שישב דברי מהרי"א אביתו שהחמיר בזה: (לג) הלכה ברורה ליבש תמיהת מגד אברהם, וכן משמע משי"ו ברורה דעה סימן שצט שלא תמה אלא כמה שנוהגין ביום טוב ראשון להקל, וכן העתיק בתקמת אדם להקל ביום טוב שני (לד) במגן אברהם כמה שחקר מה שיהא אסור דאורייתא, ועין במדור הקציצה מה שכתב עליו: (לז) אחרונים: (לח) רא"ש במדור קטן דף ח: (ט) אחרונים: (ל) יש של שלמה ואלהי רבה ואלהי רבה בדין מאיר. והגרי"ו מתיר לצורך על ידי כפר ותינוק בכל ענין, ועין שם: (לז) אחרונים: (מ) עין באחרונים ובשלתן צירוף הגרי"ו. והיש של שלמה פתב, דאינו רוצה פי אם בשכר, מטעין אותו ואין נותנין לו אחר כך, וכמו דאשכחן בתלפיה; ובאמת הוא תמות, דכי רק עליו חל חובת החפירה כמו בתלפיה? ומצאתי בהלכה ברורה שכתב באמת דדברי סנה של שלמה הוא דוקא באין אחר וזולתו לחפר, וצדן צריך עיין: (מא) ויש שכתבו דהכא לכליל עלמא מתר אחר קו לטל שוקר, דכיון דעל פני שאתארתו בחל בשכיל כבודו של מת, ממילא הוא בחל גם להמקבל, עין ברבנו ירמיה. ועין בהלכה ברורה:

# הַלְבוּת יוֹם טוֹב סִימָן תַּקְבוּ

## ביאורים ומוספים

שהרי יש לעשות תל זה גם במקומות בבית הקברות שאינם רשאים להיכנס אליהם.

ולבנות כיפה על גבי הקבר כדי שיהיה ניכר מקום קבורתו, כתב (שם) שאף על פי שגם מטרת הכיפה היא להראות שיש תחתיה קבר, מ"מ אסור לעשותה ביום טוב. וביאר, שרק עשיית תל עפר מותרת, מפני שהיא המשך מעשה כיסוי המת בעפר, ואם יימנע מלהמשיך ולעשות תל יהיה בזיון למת, מה שאין כן לגבי בניית כיפה, שאינה המשך לכיסוי המת אלא מעשה חדש, אין ההימנעות מהתחלת מעשה חדש נחשבת כבזיון למת, ואת הכיפה יבנו לאחר יום טוב.

### [משנב"ס"ק כט]

כְּגוֹן שֶׁמְלִינִים אוֹתוֹ לְקַבְּרוֹ<sup>27</sup>. והוא הדין אם היה סמוך לְקֶרֶב וְאִין שְׁהוּת לְקַבְּרוֹ<sup>28</sup>.

27 ולדחות קבורת מת שנפטר ביום טוב שני כדי שיוכלו אשתו ובניו להשתתף בליה, כתב בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' עו, הובא בגליון מהרש"א יו"ד סי' שנו ס"א ד"ה להביא), שאסור להלינו לצורך זה, שאין הדבר נחשב הלנה לכבוד המת, מפני שאין חיסרון כבוד בכך שקרוביו אינם מלוים אותו, כיון שידוע שמחמת היום טוב לא התאפשר להם ללוותו. [וראה שו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' קנד אות ג) שכתב, שמלינים את המת בימות החול כדי להמתין לקרובים המתאבלים עליו, משום שיש בכך ניהותא למת ולא רק משום כבודו, אכן כתב, שבשו"ת דברי מלכיאל (ח"ב סי' צח) מבואר, שמלינים עבור הקרובים רק משום כבודו].

28 ולהתחיל להתעסק בעניני הקבורה לפני שקיעת החמה כשיש ספק אם יספיקו לקבורו עד השקיעה, ויתכן שימשך הדבר עד הלילה, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סי' קי) שבאופן שתידחה הקבורה למחר אם לא יתחילו להתעסק ביום טוב, מותר להתחיל את עסק הקבורה ביום טוב שני בלא להפסיק עד שיסיימו ויקברוהו, ולא נאסר הדבר אלא כשאפשר להתחיל בהתעסקות בלילה ולקבור בלילה, או כשלא יקברוהו אלא למחרת.

ולענין דין אונן ביום טוב שני באופן שאין קוברים אותו עד לאחר יום טוב, כתב לעיל (סי' עא ס"ק יא) ולקמן (סי' תקמח ס"ק כ) שאם יכול לקבורו בו ביום ורק שאינו רוצה לעשות כן, חלים עליו דיני אונן, אך אם אינו יכול לקבור מחמת אונס מסוים, אינו נחשב אונן ומחויב הוא בקיום המצוות.

### [משנב"ס"ק לו]

כְּגוֹן לְפָנֹתָו מִן הַבַּיִת כְּדִי שֶׁהַכֹּהֲנִים יִכְנְסוּ לְבֵיתָם<sup>29</sup>.

29 אכן, להוציא את המת מן הבית על ידי נכרי כדי שיוכלו הכהנים להיכנס, כתב הרמ"א לעיל (סי' שיא ס"ב) שמותר, וכתב המשנב"ש (ס"ק יג), שאפשר להוציאו גם על ידי טלטול מן הצד.

### [ביה"ל ד"ה אבל]

אָבֵל לֹא לְהִלְיָנוּ כְּדִי שֶׁיִּקְבֹּר לְמָסַר עַל־יְדֵי יִשְׂרָאֵל<sup>30</sup>, דָּאִין נָה פְּבֹד לְפָתָה<sup>31</sup>.

30 ואף אם אין רוצים להמתין עד למחרת אלא לקבורו כבר **המשך במילואים עמוד 69**

### [משנב"ס"ק כד]

דְּאָסוּר בְּהַלְ-הַמוּעֵד, וְכַמְבָּאָר בְּסִימָן תַּקְמוּ<sup>22</sup> וכו', מִתְּרַם לְעִשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכֹת שְׁלֹא בְּמִקְוָמוֹ שְׁל מִת<sup>23</sup>.

22 ושם (ס"ק כב) כתב, שאם אי אפשר להשיג עצים באופן אחר, יש אומרים שמותר לקצוץ בחול המועד מן המחובר, ואפילו לצורך מת שאינו אדם מפורסם. והוסיף, שלומר לנכרי לקצוץ בודאי מותר.

23 אכן, לעשות בפרהסיא בפני הנכרים, כתב לקמן (סי' תקמו ס"ק כ) שאסור, וראה מה שכתבנו להלן (ס"ק לט).

### [משנב"ס"ק כה]

אִין צְרִיף לְהַמְתִּין וְיִתְעַסְקוּ בּוּ יִשְׂרָאֵל<sup>24</sup>.

24 וכן אם הנכרי מבקש שכר יותר משלש מהמחיר המקובל, כתב בשו"ת פרי השדה (ח"א סי' נו) שנחשב כאילו אין שם נכרי, ומותר לעשות את המלאכות על ידי ישראל.

ומנהג ירושלים בקבורת מת ביום טוב שני, כתב בשו"ת הר צבי (או"ח ח"א סי' קטו) שהוא שלא כדעת הרמ"א, וביום טוב שני מתעסקים בו ישראל.

### [משנב"ס"ק כח]

שְׁנוּהֵגִין לְצַבֵּר עֶפְרָן עַל הַקֶּבֶר עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה כְּמוֹ תֵּל<sup>25</sup>, דְּגִמְרָה קְבוּרָה הוּא<sup>26</sup>.

25 ומשום דין זה שהותר ביום טוב להערים עפר ולעשות תל על גבי המת, כתב בשו"ת רעק"א (מהדור"ק סי' מה) שמשמע שכל העפר שעל גבי המת הוא לצרכו, ולכן נאסר כולו בהנאה מדין קבר המת, ולא כפי מה שציידד לומר שרק העפר הנצרך לכיסוי פני המת [דהיינו שלשה טפחים (חזו"א יו"ד סי' רט ס"ק יא)]. ויש אומרים שדי בכל שזה, ראה שו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' רלג עמ' תפח) נחשב כעפר הנצרך למת, ואילו שאר העפר שעל גביו לא נאסר בהנאה מדין קבר המת.

אכן כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שיש לחלק, שעפר הנצרך למת שאסור בהנאה הוא אמנם רק העפר הנצרך לקבורה עצמה, ולכן לא נאסר שאר העפר שעל גביו, ואף על פי כן הותר לעשות תל ביום טוב שני, משום שהוא נעשה למען שמירת כבוד המת. כלומר, אף שמטרת עשיית התל אינה משום צורך הקבורה, מ"מ מותר לעשותו כדי שידעו האנשים שיש במקום זה קבר ולא ידרכו ויעברו עליו, שהוא בזיון למת, וצרכי כבוד המת הותרו ביום טוב שני. ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קעו אות א) חילק, שלענין איסור ההנאה לא נאסר אלא מה שנצרך לקבורה מן התורה, והיינו כיסוי פני המת, ומה שהתירו לעשות תל ביום טוב אינו מפני שהוא צורך המת, אלא כיון שרגילים להמשיך ולכסותו עד שיעשה תל, לא חל סוף מעשה הקבורה עד גמר עשיית התל, ולפיכך מותר ביום טוב לקבור באופן זה [ונמ"מ למעשה החמיר שכל העפר שעל גבי המת נאסר בהנאה].

26 ובביאור הדבר כתב בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סי' קנד אות ב), שמחויבי הקבורה הוא לעשות ציון לקבר, כדי שיהיה ניכר ויראה מרחוק שיש במקום זה קבר, ואין זה משום היכר לכהנים,